

1. Bevezetés

Jelen cikk témáját azok a *-hAtÓ* és *-AndÓ* képzős szerkezetek képezik, melyek állítmányi szerepben állnak. Ezen konstrukciók mondattanilag az igékhez hasonló viselkedést mutatnak, amennyiben a fejük és az igemódosítójuk egymáshoz képest elfoglalt helyzetét tekintjük, ugyanis ezekben a szerkezetekben az igemódosítói elemek meghatározott körülmények között megjelenhetnek a fej mögött (is): például *Ez a kérdés miként válaszolható meg?* Ez a fordított szórend egyáltalán nem jellemző sem az igenevekre (melyek a magyarban nem is állhatnak állítmányi szerepben), sem pedig a melléknevekre. A cikkben amellet érvelek, hogy ez a szórend az igei szerkezetek analógiás hatásának tudható be, mely hatás annyira erős, hogy még az „ál-igekötős” *befolyásolható, kifogásolandó* típusú elemeket is érinti.

2. Az igemódosító helye az igei és az igenévi konstrukciókban

A magyarban az igemódosító (melynek típusairól lásd például É. Kiss 1992: 129–133) semleges esetben közvetlenül megelőzi az igét (1a-a”). Azonban ha a mondatban mondattagadás (1b-b”), illetve fókusz van (1c-c”), a két összetevő szórendje fordított, és az igemódosító nem ékelődhet a mondattagadó *nem*, illetve a fókuszált összetevő és az ige közé (1d-e).

- (1) a. Péter *elment*.
a'. Mari *okosnak* tartja Julit.
a". *Okosak* vagytok.
b. Péter *nem ment el*.
b'. Mari *nem tartja okosnak* Julit
b". *Nem vagytok okosak*.
c. Csak Péter *ment el*.
c'. Péter *mikor ment el?*
c". *Nem Péter ment el*.
d. Csak Marit **meghívtam / hívtam meg*.
e. *Nem *meghívtam / hívtam meg* Marit.

Az igemódosító és az ige szórendje mondattagadás és fókusz esetében sem változik azonban, ha „ál-igekötős” ige kerül a mondatba (2a-a”).² Az „ál-igekötős” terminust olyan igékre használom, melyeket igekötős főnévből képeztünk, ezért az igekötőjük „be van zárva” egy lexikai egységbe, így onnan szintaktikailag nem lehetne kimozdítani (2b-b’). Érdekes azonban már ezen a ponton figyelni arra, hogy az igemódosító ige mögé kerülése még ezen esetekben sem példa nélküli: a többi igei szerkezet hatása annyira erőteljes ugyanis, hogy – az internet és saját tapasztalataim alapján – még ezen „ál-igekötős” igéknél is megjelenik az inverz szórend. Az anyanyelvi beszélők az interneten látható mellékjelek (például :-D) alkalmazásának tanúsága szerint érzékelik a (2a’-a”) példában látható mondatok furcsaságát, és egyfajta nyelvi viccként alkalmazzák ezeket; ennek ellenére spontán

---

¹ A cikk megírását az OTKA NK 100804 „Átfogó magyar nyelvtan” – “Comprehensive Grammar Resources: Hungarian” támogatta.

² Köszönettel tartozom Kugler Nórának azért, hogy erre a jelenségre felhívta a figyelmemet.

beszédben is elő-előfordulnak ehhez hasonló túláltalánosított konstrukciók demonstrálva azt, hogy mennyire erős a magyarban a mondattagadás és a fókusz inverz szórendet kiváltó hatása.

- (2) a. Péter nem befolyásolta Marit. Csak Péter kifogásolta az ötletet.
a'. A mérkőzés végeredményét azonban egyáltalán nem folyásolta be ítéleteivel.
(<http://uj szo.com/online/sport/2012/06/04/eltiltott-biro-felfuggesztett-jatekjogok-a-tanyi-meccs-utan>; letöltés ideje: 2012. szeptember 7.)
a''. Az ombucember ezt fogásolta ki.
(http://forum.sfportal.hu/topic/9677-sfportalhu-hirek/page_st_210
letöltés ideje: 2012. szeptember 7.)
b. [[befolyás]ol]; [[kifogás]ol]
b' *[?][be[folyásol]]; *[?][ki[fogásol]]

A következőkben tekintsük át, milyen szórendi változatokat találunk az igenevek hasonló típusú konstrukcióiban. A főnévi és a határozói igeneveket illetően megállapíthatjuk, hogy ezeknél az igemódosító és az igenévi tő az igei szerkezetekhez képest szabadabban viselkedik: az igemódosító állhat az igenévi tő és a fókuszált összetevő, illetve a *nem* előtt, mögött, vagy között is.

- (3) a. Szeretném csak Marit meghívni / hívni meg.
a'. Szeretném nem meghívni / hívni meg Marit.
b. A számítógépet bekapcsolva / kapcsolva be látott neki a munkának.
b'. A számítógépet nem bekapcsolva / be nem kapcsolva / nem kapcsolva be nem lehet dolgozni.

A *befolyásol* típusú igéknél ezúttal is találhatunk példát az inverz szórendre ugyanúgy, mint az igei konstrukcióknál, bár természetesen ezek mennyisége szintúgy messze alulmarad a nyelvtanilag szabályos alakokétól, mint ahogyan az az igei szerkezetek esetében is megfigyelhető. Álljon itt azért egy teljesen autentikus, nem általam konstruált példa³ ezen konstrukcióra, mely ismét a tagadás és a fókusz rendkívül erőteljes inverziót kiváltó analógiás hatását támasztja alá.

- (4) És menet közben a radiátor, lévén az utastérben, a motor mögött van, nincs folyásolva be a menetsebességtől.
(<http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9007536&go=114546938&p=1>
letöltés ideje: 2012. szeptember 7.)

Mi a helyzet a melléknévi igenevekkel? Az ilyen szófajú elemek a magyarban nem fordulhatnak elő állítmányi szerepben (5a), csak jelzőiben (5b), amiből az következik, hogy az igemódosítójuk kizárólag az igenévi tő előtt állhat. Az inverz szórend lehetetlensége az állítmányi szerepű melléknéveknél is megfigyelhető (5c).

- (5) a. *Az okos lány csak Marit meghívó / hívó meg.
b. A csak Marit meghívó / *hívó meg lány okos.
c. A társaságból nálam csak Mari lehangoltabb / *hangoltabb le.

---

³ Minden nem egyértelműen megítélhető szerkezet esetében arra törekedtem, hogy az interneten keressek konkrét példát, ne pedig én konstruáljak ilyet.

3. *-hAtÓ* és *-AndÓ* konstrukciók

A cikk fő témáját képező *-hAtÓ* és *-AndÓ* szerkezetek azért érdemelnek kiemelt figyelmet, mert mondattanilag nem úgy viselkednek, mint a melléknévi igenevek, ami az *-AndÓ* esetében mindenképpen meglepő. Ezen konstrukciók jellegzetességei közé tartozik, hogy állhatnak állítmányi szerepben, mely melléknévi szófajiságukat sugallja (vö. Kiefer–Ladányi 2000: 162).

Megfigyelhető továbbá, hogy amennyiben állítmányként szerepelnek egy mondatban, a hozzájuk tartozó igemódosító helye az állítmányi helyzetű fejhez képest változó: bizonyos esetekben csak az előtt jelenhet meg ((6a-b), (8a-b), (10a-b)), néha csak utána állhat (9a-b), más esetekben pedig mindkét helyen felbukkanhat (7a-b). Az igemódosító és a fej illetően (néhol lehetséges vagy egyenesen kötelező) szétválása azért érdekes, mert az igemódosító a *befolyásol* típusú igékhez hasonló módon (lásd (2b-b’)-t) ezekben a konstrukciókban is „be van zárva” egy lexikai egységbe, így onnan szintaktikailag (elvileg) nem lehetne kimozdítani (11a-a’). Kézenfekvő ugyanis, hogy a *megold* igét látjuk el *-hAtÓ* vagy *-AndÓ* képzővel (utalva a megoldás lehetőségére / kényszerére), és nem az *oldható/oldandó* alakot *meg*-igekötővel, mivel itt az igekötő beillesztésének aligha tulajdoníthatjuk azokat a szerepeket, amelyeket egy ige esetében szoktunk.

- (6) a. Ez a probléma megoldható / megoldandó.
b. *Ez a probléma oldható meg / oldandó meg.
- (7) a. Ez a probléma nem megoldható / megoldandó.
b. Ez a probléma nem oldható meg / oldandó meg.
- (8) a. Ez a probléma nem volt megoldható / megoldandó.
b. *Ez a probléma nem volt oldható meg / oldandó meg.
- (9) a. *Ez a probléma hogyan megoldható / megoldandó?
b. Ez a probléma hogyan oldható meg / oldandó meg?
- (10) a. Ez a probléma hogyan volt megoldható / megoldandó?
b. *Ez a probléma hogyan volt oldható meg / oldandó meg?
- (11) a. [[*megold*]ható]; [[*megold*]andó]
a’ *’[[*meg*[oldható]]; *’[[*meg*[oldandó]]

Megjegyezném, hogy az első pillantásra a *-hAtÓ* és *-AndÓ* szerkezetekhez hasonló *-(hAt)AtlAn* konstrukciókra mindez nem jellemző; ezek igemódosítója kizárólag a fej előtt jelenhet meg (lásd (12a) és (12b) példákat), így ezen kifejezésekkel a továbbiakban nem, vagy csak érintőlegesen foglalkozom.

- (12) a. Ez a probléma ki szerint megoldhatatlan / megoldatlan? vs.
a’. Ez a probléma ki szerint megoldható / megoldandó?⁴
b. *Ez a probléma ki szerint oldhatatlan meg / oldatlan meg? vs.
b’. Ez a probléma ki szerint oldható meg / oldandó meg?

Feltétlenül említést érdemel, hogy amennyiben a *-hAtÓ* és *-AndÓ* szerkezetekben az igemódosítói elem a fej mögött jelenik meg, akkor az állítmányi szerepe miatt melléknévnek látszó fej nem igazán fokozható (13b). A vizsgált elemek szófajáról tehát legfeljebb annyit állapíthatunk meg, hogy a melléknévi igenevek és a melléknevek között állnak, és minél

---

⁴ Ebből a példából kiderül, hogy a különböző kérdőszavak esetén változó az, mennyire kötelező a *-hAtÓ* és az *-AndÓ* szerkezetekben az igemódosítói elemnek a fej mögé kerülése: míg a *hogyan* esetében ez kötelező (9), addig a *ki szerint* esetében mindkét verzió elfogadható. Ennek a jelenségnek a pontos feltérképezése egy későbbi kutatás tárgyát fogja képezni.

inkább igének látszanak az inverz szórend miatt, annál kevésbé melléknévi a tulajdonságaik.

- (13) a. Ez a probléma megoldhatóbb / ^{??}megoldandóbb, mint az a másik.
b. *Ez a probléma ki szerint oldhatóbb meg / oldandóbb meg, mint az a másik?
b'. Ez a probléma ki szerint megoldhatóbb / ^{??}megoldandóbb, mint az a másik?

Nézzük meg, milyen tényezők határozzák meg az igemódosítói elem helyét a fenti (6-10) szerkezetekben. Elsőként a létige testességét kell megemlíteni: ha a mondatban hangalakkal rendelkező létige van, az igemódosítói elem kizárólag a feje előtt állhat ((8), (10)). A létige testetlensége azonban önmagában nem elégséges az inverz szórend grammatikusságához: semleges mondatokban az igemódosító szintén kizárólag a feje előtt állhat (6). Ahhoz, hogy a fej mögött jelenhessen meg egy ilyen összetevő, az szükséges, hogy valami kiváltsa az inverz szórendet, ez pedig ugyanúgy mondattagadás (7) és/vagy fókusz (9) jelenlétéhez kötődik, mint az igei szerkezetek esetében. Abban azonban különbség van az igék és ezen szerkezetek között, hogy mondattagadás esetében az igékkal ellentétben itt nem kötelező az igemódosítónak a fej mögött megjelenni, állhat előtte is.

Ami a fókuszos konstrukciókat illeti, a helyzet még érdekesebb. Megfigyelhető ugyanis, hogy (bizonyos) kérdőszói fókusz esetén az igemódosítónak kötelező a fej után állnia (9), ahogyan ez a különleges nyomatékosító szerepű *is*-es szerkezetek (Alberti–Medve 2002/2005: 326) esetében is tapasztalható (14a-a''); míg a *csak*-os fókuszokra (14b), vagy a negatív (14c), illetve mondattagadást tartalmazó (14d) kifejezésekre ez nem igaz.⁵

- (14) a. Ezt a feladatot akartam megoldani, és ezt is oldottam meg.
a'. Csak az első példát mondták megoldhatónak, és valóban, egyedül az is oldható meg / *megoldható.⁶
a''. Csak az első példát mondták megoldandónak, és valóban, egyedül az is oldandó meg / *megoldandó.
b. Csak ez a probléma megoldható / [?]megoldandó / oldható meg / oldandó meg.
c. Ez a probléma aligha megoldható / ^{??}megoldandó / oldható meg / oldandó meg.
d. Nem ez a probléma megoldható / ^{??}megoldandó / oldható meg / oldandó meg.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a hangalakkal nem rendelkező *van* egy analógiás folyamatot látszik elindítani: ige híján az anyanyelvi beszélők hajlamos(abb)ak az állítmányi helyzetű *oldható/oldandó* alakokra igeként tekinteni, és e szerint is kezelni őket. Ez az analógiás hatás pedig annyira erős, hogy még az „ál-igekötős” igékből létrehozott *befolyásolható, kifogásolható* típusú konstrukciók esetén is működik (15) – természetesen ezekre ugyanúgy arányosan sokkal kevesebb példa van, mint ahogyan ezek igei variációira is.

- (15) a jövőre nézve talán javíthatnál a sorszerkesztésen és az ékezeteken, csakcsupán formailag fogásolható ki a versed...
(<http://www.fullextra.hu/modules.php?name=Irodalom&file=display&jid=17890>
letöltés ideje: 2012. szeptember 7.)

⁵ Bár az inverz szórendek az én nyelvérzékelem szerint ezen esetekben is preferáltabbak.

⁶ A *megoldható* alak természetesen csak ebben az *is*-es konstrukcióban rossz, talán pontosan azért, hogy ez a szerkezet elkülöníthető legyen a többi, az *is*-t megszokottabb ('és még valamire/valakire igaz az állítás') jelentésében tartalmazó szerkezettől: *Ez a példa is megoldható / *oldható meg*. Ugyanez mondható el a (14a'') mondat esetében is.

Az állítmányi helyzetű *-hAtÓ* és *-AndÓ* szerkezetek igei jellege más konstrukciókban is érvényre jut: az *is*, *sem*, *nem* elemek ugyanúgy beékelődhetnek az igemódosító és a fej közé, mint ezek igei variációi esetén (16).⁷ Többnyire az ilyen konstrukciókra is találunk egyébként példát az „ál-igekötős” *befolyásolható*, *kivitelezhető* típusú szerkezetek körében is, bár természetesen ezeknek a túláltalánosított, vicceskedő szósoroknak az aránya jóval kisebb, gyakorlatilag egy-egy esetre korlátozódik (17).

- (16) a. Péter le is tölti ezt a filmet.
a'. Egy ilyesmi játékot valaki tud mondani ami le is tölthető?
(http://www.gyakorikerdesek.hu/elektronikus-eszkozok_mobiltelefonok_2409195-egy-ilyesmi-jatekot-valaki-tud-mondani-ami-le-is-toltheto-linkeltem-lent-letoltés_ideje:2012.szeptember7.)
b. Péter le nem töltené ezt a filmet!
b. Tudtok olyan programot, amivel egy le nem tölthető zenét fel tudok venni úgy, hogy utána a telefonon hallgathassam?
(http://www.gyakorikerdesek.hu/szamitastechnika_programok_3159289-milyen-audacityhez-hasonlo-programot-tudtok_letoltés_ideje:2012.szeptember7.)
c. Még le sem töltötted a filmet!
c'. Nem tudom, miért ajánlják használatra: a találatok nagy része meg sem szólal és le sem tölthető!
(http://hvg.hu/Tudomany/Ennel_egyszerubben_nem_hallgathatja_es_tolt_63TYYK_letoltés_ideje:2012.szeptember7.)
- (17) a. Aki hajlamos úgy értékelni egy kudarcát, hogy az a történések egy jól megfogható részlete miatt keletkezett, amely csak abban a specifikus időben állt fenn, és amely ráadásul általa be is folyásolható, az az ember újra neki fog futni az előtte álló akadálynak.
(www.tavaszi56.hu/tp/parasha/2011-06-09-2Sam6.13-15.doc_letoltés_ideje:2012.szeptember7.)
b. És mindez öntudatlan, tehát tudatosan be nem folyásolható.
(http://walkwonderland.blogspot.hu/2008_10_01_archive.html_letoltés_ideje:2012.szeptember7.)
c. Kérdés, hogy hogyan fizethettek ki több milliót egy olyan projektum megtervezésére, amely ki sem vitelezhető.
(http://archiv.magyar-szo.com/arhiva/2008/01/30/main.php?l=b7.htm_letoltés_ideje:2012.szeptember7.)

4. A *-hAtÓ* és *-AndÓ* konstrukciók egy transzformációs generatív elemzése

A továbbiakban az eddig tárgyalt elváltó igekötős *-hAtÓ* és *-AndÓ* konstrukciók egy lehetséges transzformációs generatív elemzését mutatom be. Keretként a *Generatív grammatikai gyakorlókönyvet* (Alberti–Medve 2002/2005) vettem, mivel ez az a modell, ami a teljes magyar nyelv leírására törekszik egységesítve és a leírási területek fehér foltjain kiegészítve a Strukturális magyar nyelvtan mondattani kötetét (Kiefer 1992) úgy, hogy figyelembe veszi a kilencvenes évek második felének „kartografikus” fordulatát is, amin a T, Q és F fejek nevesítését értem (lásd például a következő műveket: Bródy 1991, É. Kiss 1995, É. Kiss 1998, Alberti–Medve 2000).

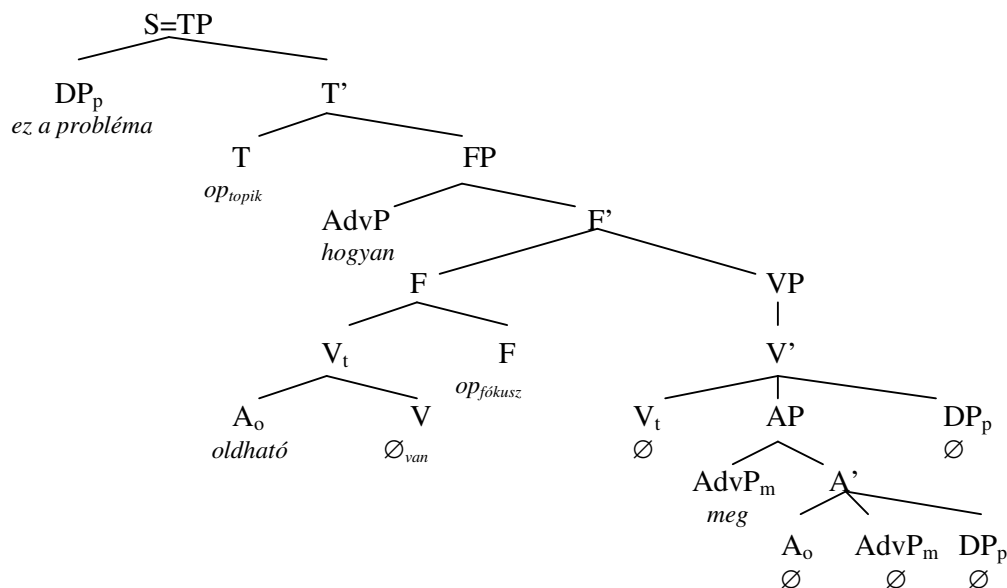
---

⁷ Ismét köszönet illeti Kugler Nórát, aki erre a jelenségre is felhívta a figyelmemet.

A szabályalapú generatív rendszerekben az analógiás folyamatokat a következőképpen lehet kezelni. A nyelvet elemek és azokat összerakó szabályok segítségével ragadhatjuk meg. Ahol ebben a szabályrendszerben bármiféle „rés” van, ott analógiás hatások kezdenek működni, melyek azután egy új szabályrendszer előállításához vezetnek. Lássuk, hogyan vetíthető le mindez a konkrét esetünkre.

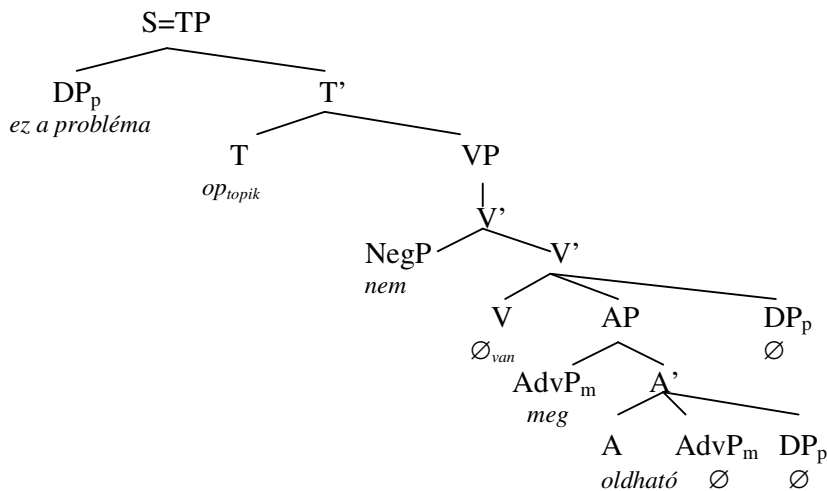
A fókuszos mondatok esetében mindenképpen szükséges egy ige a mondatba, mert ez a kötelezően hangsúlytalan elem tudja igazán kiemelni a kötelezően hangsúlyos fókuszos összetevőt kontrasztot biztosítva neki. Valószínűleg ezért ilyenkor a legerősebb az inverz szórendet kiváltó hatás, ezért itt kezeli az anyanyelvi beszélő is legszívesebben igeiként a cikk témájául szolgáló konstrukciókat is.

Hogy milyen ágrajz tartozhat az ilyen típusú szerkezetekhez, azt mutatja be az alábbi 1. ábra. Az ebben a keretben A-ként kategorizálható *oldható* igeikötője (a *meg*) az AP specifikálójába mozog. Ez a mozgás azokban az esetekben is megtörténik, amikor az igeikötő a fej előtt áll. Az A fej hangalak nélküli létige és (bizonyos kérdőszói) fókusz jelenléte esetén a V fejbe mozog, majd onnan ez a komplex fej továbbmozog az F fejbe egy ott álló hangalak nélküli fókusz operátor mellé. Az *ez a probléma* DP az A fej vonzata lévén az A' alatt születik, majd a V' alatti hamisvonzathelyet érintve TP specifikálójába mozog.

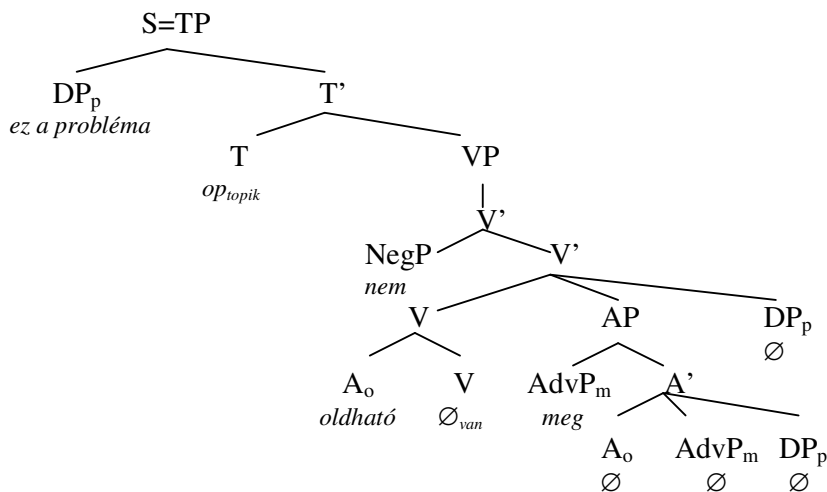

1. ábra. Az *Ez a probléma hogyan oldható meg?* mondat szerkezete

Az alábbi 2. és 3. ábrán látható a mondattagadást tartalmazó (7a-b) mondatok szerkezete: (7a) esetében az A fej a kiinduló szerkezeti helyén marad, míg a (7b)-ben látható mondatnál az 1. ábránál látottakkal azonos módon V fejbe mozog, ahonnan azonban ez esetben már nem mozog tovább.

2. ábra. Az *Ez a probléma nem megoldható* mondat szerkezete

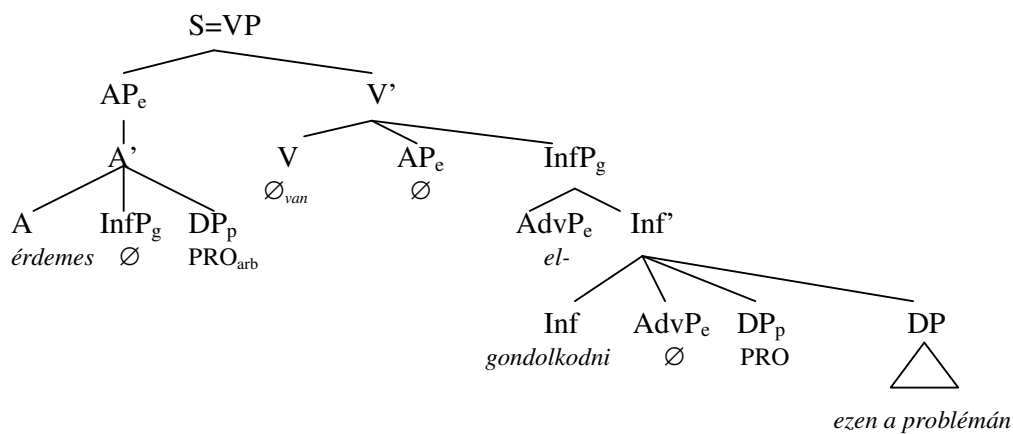
3. ábra. Az *Ez a probléma nem oldható meg* mondat szerkezete

5. Tovább lépés?

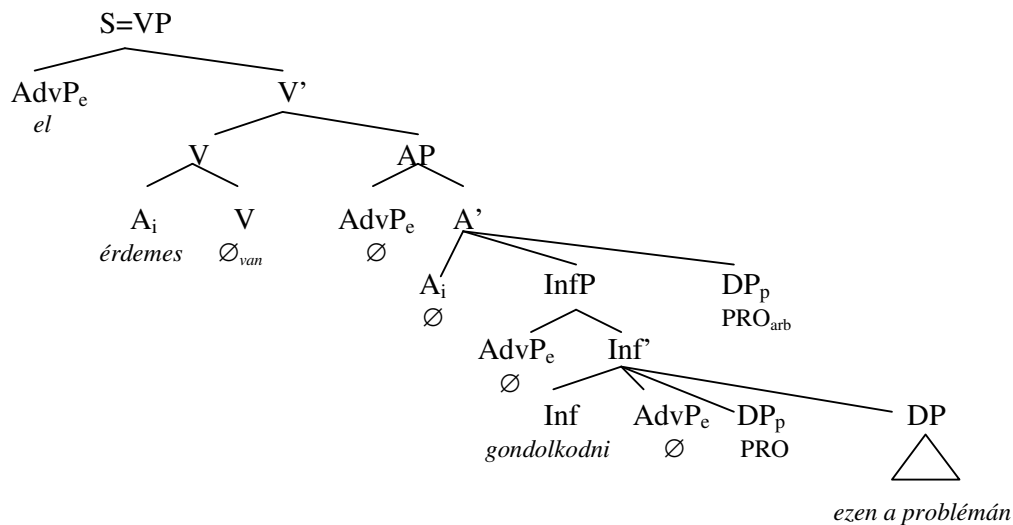
A cikk zárásaképpen egy olyan szerkezettel foglalkozom, melyet először a Napkelte című műsorban hallottam (18a) (vö. (18a')-vel, mely a mondat sztenderd változatát mutatja, s melynek szerkezete a 4. ábrán látható). Az interneten körülnézve azután meglepően sok példát találtam erre a grammatikalitását tekintve meglehetősen kérdéses szerkezetre (lásd pl. (18b)-t), amit az általam megkérdezett magyar szakos diákok többsége is elfogadhatónak ítélt, így mindenképpen fontosnak tűnt alaposabban is szemügyre venni és levonni a benne rejlő tanulságokat.

- (18) a. ^{??}El érdemes gondolkodni ezen a problémán.
 a'. Érdemes elgondolkodni ezen a problémán.
 b. ...mindenkinek el érdemes gondolkodni azon, hogy Magyarországon hogyan bánunk a külföldiekkel...
 (<http://www.nlcafe.hu/index.php?id=1057&fid=441&topicid=218394>
 letöltés ideje: 2012. szeptember 7.)
 c. El szabad gondolkodni ezen a problémán.

Az *el* *érdemes* *gondolkodni* füzérben az a figyelemre méltó, hogy az *érdemes* melléknévi állítmányként, valamint a *gondolkodni* főnévi igenév *el* igekötője elvileg ugyanabban a VP specifikálóban kellene, hogy álljon (vö. a 4. és az 5. ábrán látható szerkezeteket). Ez azonban a pozíció egy férőhelyes volta miatt lehetetlen, így a szósort az Alberti–Medve-modell agrammatikusnak jósolja. Az internet és a megkérdezett emberek tekintélyes része azonban mégis jól formálnak tartja ezt a konstrukciót. Ezt az ellentmondást úgy oldhatjuk fel, ha feltételezzük, hogy a magyar nyelvben komoly igény van arra, hogy a V fejnek legyen hangalakja – még semleges mondatban is. A létige üres alakja ezt az igényt nyilvánvalóan nem képes kielégíteni, így az egyedüli lehetőség az, ha az ige egyetlen vonzatának feje, azaz jelen esetben az *érdemes* tölti be ezt a pozíciót, a felszabaduló VP-specifikálóba pedig immár bemozgatható az *el* igekötő. A (18a) mondat pontos szerkezetét a 5. ábra mutatja.

4. ábra. Az *Érdemes elgondolkodni ezen a problémán* mondat szerkezete

5. ábra. Az *El érdemes gondolkodni ezen a problémán* mondat szerkezete

Arra, hogy ez a jelenség nem példa nélkül álló, és már máskor is lezajlott a magyar nyelvtörténetben, a *szabad* a legjobb példa. Az ezzel a szóval történtek bizonyítják, hogy már igen régóta erős a kényszer arra, hogy a V fejnek legyen hangalakja. A *szabad* ugyanis eredetileg melléknév volt, mára azonban személytelen igeként is előfordul (hiszen képes idő- és módjelek felvételére: *szabadjon*, *szabadna*, *szabadott*), mely használata a *kell*, *muszáj*

mintájára alakulhatott ki (Nádasdy 1999: 231–232). A (18c)-ben szereplő szó sor grammatikalitása így pontosan azt az analógiás változást támasztja alá, ami manapság az *érdemes*-sel is történhet. Lehetséges, hogy néhány évszázad múlva ez a (ma egyértelműen melléknévként kategorizálendő) szó szintén kettős szófajjal rendelkezik majd.

6. Összefoglalás

Jelen cikk témáját azok a *-hAtÓ* és *-AndÓ* képzős szerkezetek képezték, melyek állítmányi szerepben állnak, és mondattanilag az igékhez hasonló viselkedést mutatnak, mert az állítmányi szerepű mellénevekkel ellentétben igemódosítójuk mondattagadás és/vagy fókusz jelenléte esetén megjelenhet fej mögötti pozícióban is. Amellett érveltem, hogy ez a szórend az igei szerkezetek analógiás hatásának tudható be, és annyira erős, hogy a *befolyásol*, *kifogásol* típusú ál-igekötős alakokat is érinti. Bemutattam ezen szerkezetek egy lehetséges transzformációs nyelvészeti kezelését is, valamint azt, hogy a V fej hangtani kitöltésének igénye immár semleges mondatokban is tetten érhető, sőt nyelvtörténetileg is kimutatható.

Hivatkozások

- Alberti Gábor – Medve Anna 2002/2005. *Generatív grammatikai gyakorlókönyv*. Janus/Books / Gondolat, Budapest.
- Alberti, Gábor – Medve, Anna 2000. Focus Constructions and the “Scope–Inversion Puzzle” in Hungarian. *Approaches to Hungarian 7*, SZTE, Szeged, 93–118.
- Bródy, Mihály 1991. Remarks on the Order of Elements in the Hungarian Focus Field. In: Kenesei István (ed.) *Approaches to Hungarian III*, JATE, Szeged. 95–122.
- É. Kiss Katalin 1992. Az egyszerű mondatok szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan 1, Mondattan*, Akadémiai Kiadó, Budapest. 79–177.
- É. Kiss Katalin 1995. Többszörös fókusz a magyar mondat szerkezetben. In: Büky László – Maleczky Márta (szerk.) *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei 2., Néprajz és Nyelvtudomány XXXVII*. JATE, Szeged. 47–66.
- É. Kiss Katalin 1998. Mondattan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest. 15–184.
- Kiefer Ferenc (szerk.) 1992. *Strukturális magyar nyelvtan 1, Mondattan*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiefer Ferenc – Ladányi Mária 2000. A szóképzés. In: Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan 3, Morfológia*, Akadémiai Kiadó, Budapest. 137–164.
- Nádasdy Ádám 1999. *Szabad: melléknév vagy ige?* In: Kálmán László – Nádasdy Ádám *Hárompercesek a nyelvről*, Osiris Kiadó, Budapest. 231–232.

Summary

This paper examined *-hAtÓ* and *-AndÓ* constructions that appear in predicative use. The syntactic behavior of these constructions – as opposed to adjectives in predicative use – is similar to that of verbs in that their verbal prefixes can/must appear after the head if the sentence features negation and/or focus. It was argued that this word order is triggered by the analogical effect of verbal structures, which is strong enough to even affect ‘fake verbal prefix’ structures such as *befolyásol* (‘influence’). In the paper, a potential solution was offered to handle these constructions in transformational generative grammar. Furthermore, it was argued that the demand for the V head to have a phonetic form can also be observed in neutral sentences and that this demand can even be detected using historical linguistics data.